Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

Bremerholms Admiralsgaard udenfor gamle Østerport.

I.

Oplysninger om Admiralsgaardens Historie og Bygningsmaade.

Af

Aage Mathiesen og **Chr. Axel Jensen.**

Den Bindingsværksbygning, som Titlen nævner, var godt gemt og forsvarligt glemt. Skjult bag en karakterløs og fattig Facade havde den i lange Tider gjort Tjeneste som Sidehus inde i en Gaard, hvor ingen lagde Mærke til dens enkle, grimt og graat overmalede Former. Da den hele Ejendom (nuværende St. Kongensgade Nr. 21, Matr. Nr. 39 i St. Annæ Vester Kvarter) i Foraaret 1899 blev nedrevet, vakte det ikke ringeste Opmærksomhed. Men Nationalmuseets anden Afdeling kendte den mærkelige Bygnings Existens og sørgede for, at den blev opmaalt, fotograferet og beskrevet, mens det endnu var Tid.

Paa Frederik 2.'s Tid boede Bremerholms Admiral mellem Admiralgade, Dybensgade og Vingaardstræde i en

Gaard, som kort før Aar 1600 fik anden Brug og senere i Kristian 4.'s Tid blev udparcelleret. Der gik saa en længere Aarrække, uden at Holmens højeste Embedsmand fik nogen Embedsbolig, og først paa sine gamle Dage besluttede Kristian 4. at bygge ham en ny Gaard. Til dennes Historie har flere Forfattere i de senere Aar givet Bidrag*); men ingen synes at have kendt dens Beliggenhed eller vidst, at den stod bevaret til vore Dage.

Naar Kongen har erhværvet den Grund, hvorpaa den nye Gaard blev bygget, kan vist næppe oplyses**). 1647 var Bygningens Opførelse vedtaget, og to Breve viser, at Kongen da lod samle Materialer til den. 2. Juli blev der fra Frederiksborg skrevet til Norges Statholder, Hannibal Sehested, at han, «eftersom en Andel Tømmer og Kalk fornøden gøres til Admiralens paa Holmen hans Vaaning, som her uden for Østerport i vor Købstad København skal opsættes», skulde bestille Kalk og lade hugge Tømmer, «at vi siden, naar vi forstendiget vorder, ved fornøden Skiberum det kan lade afhente»***). Og 19. Oktbr. samme Aar fik Rigens Hofmester Brev om, at han fra andre Bygningsbevillinger maatte tage de fornødne Penge til Murstenenes Betaling†).

Saaledes har Kristian den Fjerde planlagt og forberedt Arbejdet — et nyt Vidnesbyrd om, at han til det sidste bevarede sin Ungdoms Interesser for sine Bygninger og sin Flaade. Men først en Maaned efter hans Død sluttede Rigens Hofmester Korfitz Ulfeld Kontrakter med Haandværkerne (27. Marts 1648). Tømmermand Anders Koch ophuggede og forfærdigede Huset af Ege- og Fyrretømmer,

*) Oluf Nielsen, København IV, 95. — H. D. Lind, Kristian 4. og hans Mænd paa Bremerholm 64—65.

**) Raadmand Verner Klovman synes at have ejet i det mindste en Del af Grunden. Københavns Diplomatarium III, 376.

***) Norske Rigsregistranter VIII, 547.

†) Københavns Diplomatarium V, 317.

«saavidt Tømmermands Arbejde vedkommer», og Murerarbejdet udførtes «ganske af nye» af Murermester Isach Rasmussen. 1649 var Bygningen saa vidt fuldført, at Glarmester Hans Marss kunde indsætte Ruderne*).

Desværre kan det ikke bestemt oplyses, hvor meget Haandværkerne har faaet for deres Arbejde; de modtog den «bevilgede Betaling og velfortjente Arbejdsløn» i smaa Afdrag, som i Protokollerne forputter sig mellem Regnskabsposter, hvori de enkelte Arbejder ikke er specificerede. I første Afdrag fik Anders Koch kun 70 enkelte Rigsdaler og Isach Rasmussen 100 Rigsdaler, og sidstnævnte møder vi igen langt senere; endnu 1656 faar han Penge for Arbejde «udi Admiralens Residens». Det har vist knebet haardt for Haandværkerne at vente saa længe; vi hører da ogsaa om, at Kristoffer Lindenov maatte forstrække Murmesteren med 100 Slettedaler, og Hans Marss har sikkert kunnet prise sig lykkelig ved allerede December 1650 at modtage 40 og Maj 1652 97 enkelte Rigsdaler.

I Husets første Aar beboedes det af Kristoffer Lindenov, der siden 1645 havde været Holmens Admiral. Da han blev beskyldt for Bedragerier og mistede sit Embede (Februar 1657), efterfulgtes han som bekendt af Niels Juel, dengang en lovende ung Mand, der havde vundet sin første Berømmelse under Nederlandenes Søkrig med England og paa Togter mod Røverskibe i Middelhavet og samtidig havde faaet Tid til at studere Skibsbygningskunsten. Mindre kendt turde det være, at Niels Juel ogsaa blev Lindenovs Efterfølger i Embedsboligen; thi skønt de nødvendige Kildesteder, alle hentede fra Kancelliets Brevbøger, er trykte i Københavns Diplomatarium, er de der spredte i forskellige Bind, saa at Sammenhængen er vanskelig at finde. Det vil lønne sig at gengive dem i Uddrag; noget indviklede, men dog forstaaelige, taler de bedst for sig selv.

*) Alle Oplysninger om Haandværkerne er hentede fra Rentemestrenes Registerbøger 1648—56 (Rigsarkivet).

1. Frederik 3. bevilger Niels Juel at nyde den Haveplads, som ligger ved den vor Gaard her udi Byen, som ham forordnet og bevilget er at bo udi. $^{22}/_{2}$ 1658. (K. D. III, 475).

2. Birgitte Niels Willumsens skal afmaales en Plads ved Holstens- og Stormarnsgade i Stedet for den Plads, hun har mistet ved den Gaard, som Niels Juel nu udi bor. $^{9}/_{7}$ 1661. (K. D. VI, 363).

3. Birgitte Niels Willumsens har mistet en Plads, som til den Gaard, Kristoffer Lindenov, forrige Admiral paa Bremerholm, tilforn iboede, er bleven indhegnet. I Stedet tilskødes der hende et Stykke Jord mellem Holstens- og Stormarnsgade. $^{11}/_{7}$ 1661. (K. D. III, 536).

4. Kongen befaler Niels Juel, «at du udi den Gaard, du hidindtil beboet har, lader forblive, hvis Boskab af Kedler og andet Redskab, som sammesteds, der du did indflytted, for dig befunden er». $^{4}/_{10}$ 1661. (K. D. VI, 368)*).

Her har den berømte Søhelt altsaa boet i de bevægede Dage under Københavns Belejring, som for en Tid samlede alle Kræfter i begejstret Kamp. Niels Juel førte et Par Gange Krigsskibe mod Fjenden; han arbejdede ivrigt paa Foranstaltninger til Havnens Afspærring, og i Stormnatten kommanderede han en Deling Matroser paa Kastellets Volde. Ogsaa andre Personer, hvis Navne er knyttet til Husets Historie, møder vi i fuld Virksomhed. Kristoffer Lindenov fik en Tid Tilsynet med Kristianshavns Forsvar, og Ulrik Frederik Gyldenløve, dets tilkommende Ejer, vandt under Kampene sine første Laurbær.

Huset ophørte snart at gøre Tjeneste som Admiralsbolig. Da Niels Juel havde fraflyttet det i Efteraaret 1661, overdrog Kongen Gaard og Grund til sin Søn. Skødet, der findes indført i Sjællandske Registre, gengives her noget forkortet**):

Ulrik Frederik Gyldenløve fik Skøde paa en Plads, som Admiralsgaarden staar.

---

*) I Københavns Grundtaxt af 1661 ansættes Admiral Juels Gaard til 1300 Rigsdaler. Det kan efter Sammenhængen ikke gælde hans senere Ejendom (nu Thotts Palæ), men kun Admiralens Embedsbolig. (K. D. I, 765).

**) Endnu mere forkortet trykt i K. D. III, 552.

Frederik 3. skøder til «os elskelig U. F. G., vor Mand, Tjener, bestalter Oberst, Rigens Jægermester og Befalingsmand paa vort Slot Vordingborg, en vor Plads, som bemeldte U. F. G.'s Hus og Gaard paastaar, med der tilliggende Have, liggende indenfor Fæstningen, og befindes samme Plads og Have for til den aabne Plads 42 Alen, udi Gotersgade 250 Alen, langs den store Stenbro 246 Alen, langs vor Rentemester, os elskelig Mogens Frises Have 144 Alen. Hvad den aaben Plads anbelanger, som ligger foran Huset, da maa den blive aaben, saa længe den store Stenbro bliver ved Magt; men dersom Stenbroen engang skulde optages og paa andet Sted forlægges, da maa bemeldte Plads blive ved bemeldte Gyldenløves Hus, efterdi Husets Lysens Fang og Vinduer er ud til samme Plads». U. F. G. forpligtes til at forfærdige og brolægge Gaderne og siden holde dem ved Magt paa egen Bekostning. Han maa ikke bygge nogen Bygning ud paa Gaden indtil Rendestenen, men Skur, Udbygninger og Stibur skal ligge inde paa hans egen Grund, saa at den ordinerede Gade beholder sin Bredde ubehindret. Endelig skal han paa Pladsen lade opsætte god Købstadsbygning. $^{2}/_{12}$ 1661.

Kongesønnen har næppe haft meget Brug for den store og anselige Ejendom. Det uheldige Ægteskab med Marie Grubbe, som afskyede sin Mand, skulde ikke friste den letsindige unge Herre til roligt Hjemmeliv. Knap et Aar efter Bryllupet og kun en Dag efter Skødebrevets Udstedelse fik han kongelig Tilladelse til at foretage en Udenlandsrejse. I nogen Tid tilfredsstillede han saa sin Æventyrlyst ved Togter i Frankrig og Spanien, og saasnart han var vendt hjem, drog han atter ud, denne Gang som Norges Statholder.

Det varede da heller ikke længe, før Ejendommen var gaaet over paa andre Hænder. 1668 tilhørte «Hovedgaarden» Generalmajor Heinrich Ruse, den senere Friherre af Ryssensten*). I Slutningen af 17. Aarhundrede beboedes den af Hofpræsident Niels Simonsen**); efter Aar 1700 var Vincents Lerche dens Ejer. 1747 tilhørte den Aug. Vilh. v. d. Osten, 1758 Johan Jakob Gabel***).

*) K. D. II, 839.

**) K. D. III, 740.

***) Grundtaxtprotokoller i Raadstuearkivet. — Assurancetaxationer

Disse Mænd har udstykket den store Grund, som efter Maalene i Skødet af 1661 strakte sig omtrent ud til Dronningens Tværgade. I Tidens Løb har man paa de frasolgte Arealer rejst «god Købstadsbygning»; endnu 1758 laa der dog nord for Ejendommen en Have med Pavillon, Buegange, 49 Fag Espalier, Vandbassin og tre «malede Perspektiver»*). Tilsidst er ogsaa den bleven frasolgt, og 1899 var kun Arealet nærmest syd og øst for Hovedgaarden og en smal Strimmel paa Nordsiden tilbage.

Saaledes er Hovedtrækkene af Ejendommens Historie. Men der skyldes endnu Svar paa et Spørgsmaal. Hvor gammel var selve den nu nedrevne Bindingsværksbygning? Har den huset Kristoffer Lindenov og Niels Juel inden sine Vægge?

Bygningens Grundplan kan give Oplysning herom (se Side 205). Dens Længdesider vendte mod Nord og Syd, Gavlene mod Øst og Vest; den kom saaledes til at ligge omtrent vinkelret paa Store Kongensgade. Sydsiden og Gavlene var Facader. Det oprindelige nordøstre Hjørne laa 19 og det sydøstre 33 Tommer (henholdsvis 50 og 87 Ctm.) bag den nuværende Gadelinje i Store Kongensgade, og begge Gavle stod skævt paa Længdesiderne, saa at Sydsiden blev betydeligt kortere end Nordsiden.

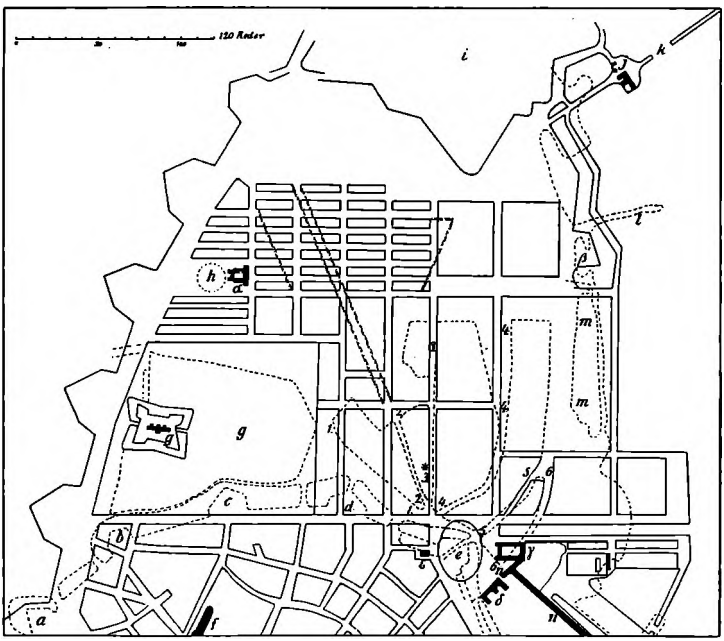
Dette kan umuligt rimes sammen med de nuværende lige Gadelinjer. Uden noget Forsøg paa en indgaaende topografisk Skildring skal vi blot paapege det Faktum, at denne Grundform kun passer til de Gadeforhold, som Kvarteret havde før 1650. Dengang var Østerport netop flyttet ud til den ydre Voldlinje, som Kristian 4. havde paabegyndt. Men mellem den og de ældre Fæstningsværker laa endnu de gamle Forstadsveje, hvis Retninger findes ind-

---

1747 og 1758 (Provinsarkivet i København). — De endnu senere Ejere har Forf. ikke eftersøgt.

*) Assurancetaxation 1758.

lagte paa enkelte Kort fra det 17. Aarhundrede. Saadanne Kort, der indeholder Befæstnings- og Bebyggelsesplaner for

Skitse af Ny-København ca. 1700.

Ældre Anlæg. a. Nørreports Bolværk. b. St. Gertruds Skanse. c. Skansen ved Lønporten. d. St. Klaras Skanse. e. Østerports Bolværk. f. Trinitatis Kirke. g. Rosenborg Slot og Have. h. St. Anna Rotunda. i. Citadellet (Skansen ved St. Annæ Bro). j. Toldboden. k. Bomløbet. l. St. Annæ Bro. m. Inddæmmet Vand ved Islandske Kompagnis Reberbane. n. Sejlhus og Reberbane paa Bremerholm.

1. Den gamle Adelvej. 2. Den nye brolagte Adelgade. 3. St. Annæ Stræde. 4. Den brede Gade. 5. Store Strandstræde. 6. Lille Strandstræde.

Nyere Anlæg. α. Guldhuset. β. Bastionen ved Dronningens Have. γ. Charlottenborg. δ. Gjethuset. ε. Hovedvagten.

Den brolagte Adelgades ydre Del samt Nyboders Øst- og Vestgrænse findes ikke paa det kopierede Kort, men er i Tidsskriftets Gengivelse antydede med dobbelte stiplede Linjer. Admiralsgaardens Plads er markeret ved *.

Ny København, kan ventes gengivne i dette Tidsskrift i en Afhandling af cand. polit. Fr. Schiøtt om Kvarterets ældste Historie, og vi nøjes derfor her med at optage en Gengivelse af et Kort fra omtrent Aar 1700, paa hvilket saavel de gamle som de nye Gader er indlagte. Originalen, der findes i Ingeniørkorpsets Tegnearkiv, betegnes som Kopi af et ældre Kort; dog er det sandsynligt, at de oprindelige Forstadsveje og gamle Voldlinjer er indtegnede efter andre Kilder. Kortet har sine Fejl; det mangler de gamle Vejlinjers ydre Dele, og Tegneren har givet Nyboder en altfor stor Udstrækning mod Volden; desuden viser dette Kvarter et System af vinkelrette Gader, som først langt senere er blevet gennemført. Paa gamle Kort har man nemlig aldrig taget det saa nøje med at indtegne projekterede Anlæg, som om de alt var udførte. Men trods alt dette kan det tjene os til Vejledning. Vi ser Begyndelsen til den gamle Adelvej, Helsingørsvejen, der fra den gamle Østerport svingede langs Stadsgraven op til den nuværende Helsingørsgade. Videre førte samme Vej langs Nyboders skraa Vestside ud til den nye Østerport, der laa vestligere end Frederik 4.'s Port fra 1708 (mellem Peuckers og Rosenkrands' Bastioner). Vi ser fremdeles, at der fra Landevejen udgik forskellige Gader og Stræder, af hvilke vi kun behøver at nævne et Par, Sankt Annæstræde, der gik i samme Retning som Nutidens Store Kongensgade, og den nye brolagte Adelgade, den store Stenbro, som førte mod Nord ud gennem Nyboder, og som Kristian 4. anlagde til direkte Forbindelse mellem sine Baadsmandsboder og den gamle By*).

---

*) I St. Annæ Kirkes Bygningsregnskab 1640—46, Bil. 14—15 (Rigsarkivet, Afregninger, Jacob Madsen) findes opført Udgifterne ved Planering og Brolægning i en Bredde af $1\frac{1}{2}$—$3\frac{3}{4}$ Roder af «den lange Tværgade», som «begynder fra de norderste Huse af udi H. K. M. Vaaninger og ind til Hjørnehuset ved Skolen sammesteds», — «fra Skolen af

Vi kender Stenbroens Navn fra Gyldenløves Skøde; netop hvor den og Sankt Annæstræde skiltes, laa nemlig Admiralsgaarden med Lysens Fang og Vinduer ud til en lille aaben Plads; dens Gavle stod skævt, fordi de fulgte de skraa Gadelinjer. Det kan nøje udmaales; thi Spor af de gamle Veje fandtes endnu ved Midten af 18. Aarhundrede, ja findes den Dag i Dag. Nabogrundene nærmest Nord for Store Kongensgade 21 har mod Vest en skraa Grænselinje, som er parallel med Admiralsgaardens Vestgavl, og som nøje flugter med det skraatløbende Gadestykke, der endnu er bevaret mellem Fredericiagade og Sankt Poulsgade, den sidste Rest af den store Stenbro i Nyboder.

Admiralsgaardens Plads var ikke ilde valgt. Den laa midtvejs mellem Bremerholm og Nyboder, lige ved den vigtigste Forbindelsesvej; fra Vinduerne har Lindenov og Juel kunnet vaage over, at Holmens Folk ved Aftentide gik pænt og ærbart hjem fra Arbejdspladserne. Admiralsgaarden har ogsaa været en værdig Embedsbolig, selv om man mærker paa dens Udstyrelse, at der ikke var langt til Bunden i Rigets Pengekasse. I sine første Aar var den en af Kvarterets anseligste Bygninger; dens høje Tag har raget op over de smaa Boder, de mange Haver og de øde Pladser, der ellers fyldte den nye Bydel*).

Allerede et Aar efter Admiralsgaardens Fuldførelse iværksættes en ny Plan til Østerkvarterets Bebyggelse (1650). Nye lige Gadelinjer blev afsat, blandt andre Gotersgade, som først i et nyt Projekt af 1662 fik Navn af Nye Kongensgade (senere Store K.). En Tid gik det

---

og indad paa samme lange Tværgade noget ovenfor den lange Stang, som staar midt udi Gaden» samt endelig «fra ovenbemeldte Sted af og ind imod Byen, som den lange Stenbro ender». — Stenbroens Navn findes ellers kun i et enkelt Skøde (K. D. III, 532).

*) Sml. O. Nielsen, København IV, 390.

meget langsomt med den nye Bydels Fuldførelse; endnu i Kristian 5.'s Dage saas Rester af de gamle Veje; enkelte Stumper har jo lige indtil vore Dage modstaaet alle Angreb, og først langt om længe fik Kvarteret helt sin nuværende Form. Men ved Planen af 1650 var der dog trukket Hovedlinjer, som bibeholdtes 1662 og derefter ned til Aar 1900. Og hvad Admiralsgaarden angaar, ser vi, at Forandringen fra gammelt til nyt, saaledes som det forudsaas i Gyldenløves Skøde, var sket 1668; Pladsen og den store Stenbro var da inddraget til Ejendommen. Og det er utænkeligt, at nogen af Ejerne efter 1650 skulde have bygget Huset med en saa akavet Grundform. Havde det tilhørt en af de «mutvillige» Borgere, som ulydelige mod Kongens Bud oprykkede de nye Gadepæle — saa kunde noget saadant vel ikke helt udelukkes. Men først ejedes Grunden jo af Kongen selv, dernæst af hans Søn, og endelig af Heinrich Ruse, den Mand, der var Mester for Planen af 1662!

Saaledes er det da sikkert, at det Hus, hvis Opførelse blev paabegyndt i Kristian 4.'s Dødsaar, stod til 1899.

Denne Datering har saa meget større Betydning, som selve Bygningens Former ikke kunde tjene til en nøjagtig Fastsættelse af dens Alder. Den savnede et bestemt Stilpræg; ornamental Udsmykning manglede helt. Men paa Grund af de Oplysninger, som de skrevne Kilder har givet, faar en Undersøgelse af Bygningens Enkeltheder forøget Interesse.

Kælderen, der strakte sig under hele Huset, havde grundmurede Vægge, opførte af smaa, gule Mursten, de saakaldte Flensborgersten, og slaaet Kalkmørtel. De to øvre Stokværk var helt af Bindingsværk; naar et eneste

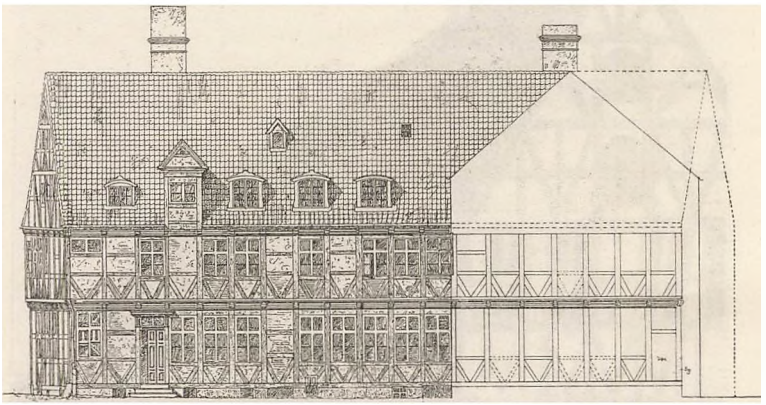
Stykke (Egestolpen i nedre Stokværks sydøstre Hjørne) undtages, var alt Tømmeret af norsk Fyrretræ, sammenholdt af Egetræsnagler, som var indslaaede i stemmede,

Admiralsgaardens Østgavl 1749. Efter et Maleri i Nationalmuseets Arkiv.

firkantede Naglehuller. Tavlene var udmurede med smaa gule Mursten ligesom Kælderens, men kun enkelte, der foruden de vandrette Skifter havde et Fladskifte langs Skraa-

stiverne, var bevarede i deres ældste Stand*). Det er gaaet her som saa ofte ellers; Træet er tørret og svundet ind, saa at en Ommuring af Tavlene har været nødvendig næppe mange Aar efter Opførelsen. Oprindeligt har Huset sikkert staaet i sine naturlige Farver, bejset Træ, gule Sten, hvide Fuger og rødt Tag; senere er alle Væggene helt blevet dækkede med rød Farve, der fandtes baade paa Tømmeret og paa ældre og yngre Murværk som inderste Farvelag. Endnu senere var Træværket rødt, Murtavlene gule.

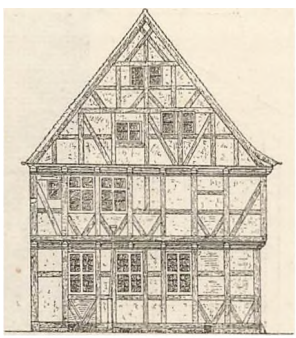
Sydsiden af Admiralsgaarden.

Dette sidste ses paa et Maleri fra 1749, der nu opbevares i Nationalmuseets Arkiv**). Hvad der egentlig har interesseret dets Maler, er en nyopført Nabogaard, men ved et heldigt Tilfælde har han medtaget Admiralsgaarden og giver os saaledes et Billede af dennes nedrevne Østgavl, der efter en næsten samtidig Beskrivelse har haft

*) Angaaende de mange Fagord henvises til Billedet Side 210.

**) I en Række danske Prospekter, som ere malede af Rach og Eegberg.

7 Fag*). I væsentlige Hovedtræk har de to Gavle og Sydsiden været ens. Som sædvanligt i Bindingsværk laa nederst paa Kældermuren den vandrette Fodbjælke, hvori de lodrette Stolper var indtappede, sammenholdte af Løsholter under Vinduerne og hver støttede af to Skraastivere, der kun i Vestgavlens øvre Hjørnefag erstattedes af et langt Skraabaand. Foroven var Stolperne indtappede i den vandrette Rem, her formet som en Profilliste, der fortsatte sig paa de udkragende Bjælkehoveder, paa Mellemstykkerne og paa øvre Stokværks Fod. De samme Konstruktioner gentog sig i andet Stokværk, hvis Gesims havde lignende, men ret uensartede Profiler; i Gavlene har man gennemført det samme Motiv ved Hjælp af smaa Stikbjælker, fastgjorte den nærmeste lange Loftsbjælke.

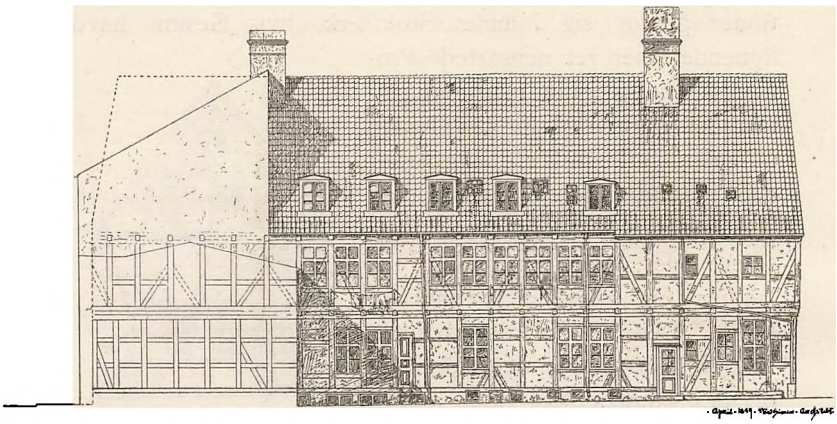

Vestgavlen af Admiralsgaarden.

Anderledes var derimod Bagsiden, der som før nævnt var længere end Forsiden (23 mod 19 Fag). Den var i Ordets bogstaveligste Forstand lige op og ned, og der fandtes ikke Spor af oprindelige Udgange, som kunde tyde paa, at Bjælkehovederne havde fortsat sig udad og baaret en Svale. Ogsaa dens Fyldetømmer var formet anderledes end Facadernes. Her, mod Nord, var der færre Vinduer, og man kunde derfor styrke Tømmerværket ved at støtte hver tredje Stolpe med to lange Skraabaand, der var sammenbladede med Løsholterne. Tømmeret var nummereret med Romertal, og trods senere Ændringer kunde øvre Stokværks oprindelige Udseende sikkert rekonstrueres. — Den høje Tagstol havde to Sæt Hanebjælker, hvoraf de nedre var understøttede af 2 Rækker Stolpestole.

*) Assurancetaxationen af 1747, der ligesom den yngre Taxation af 1758 er benyttet gentagne Gange i det Følgende.

Halvtredjehundrede Aar er ikke gaaet sporløst hen over en saadan Bygning, der stadigt har været beboet af vexlende Slægter, hver med sine Krav til Livets Luxus. Alle har forbedret og flikket. Naturligvis har det allerede skadet den oprindelige Bygnings Anseelse, da man før 1747 opførte et Forhus ud til Store Kongensgade. Men det var dog kun 10 Alen dybt og 2 Stokværk højt med en «Frontspitz» over. Værre blev det, da man i vort Aarhundrede byggede en helt ny Facade. Saa dækkedes 7 Fag af den

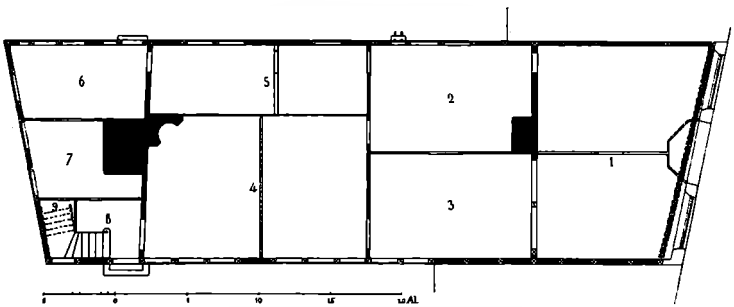
Nordsiden af Admiralsgaarden.

gamle Sydside; Østgavlen blev helt nedrevet, og de 7 nærmeste Fag af det gamle Tagværk maatte falde, saa at kun Spærene fra Nr. 8 til Nr. 23 viste den gamle Nummerering med Romertal.

Paa talrige andre Maader var Bygningens Karakter forvansket. — Fremfor alt var de fleste Løsholter sænkede, fordi Vinduerne var gjort større. Nye Ruder og Rammer var indsatte, og kun en enkelt Vinduesramme med Træsprosser og tolv smaa Ruder, der nu var degraderet til at sidde øverst oppe i Gavlspidsen, var sandsynligvis den sidste Rest af Glarmester Hans Marss' Arbejde; den pas-

sede i Størrelse til den oprindelige Vindueshøjde. — Den gamle Hovedindgangsdør, der har siddet i Sydsidens østligste Fag, var nu lukket. I Stedet var der helt henne mod Vest gennembrudt en ny Dør*), og bag denne laa allerede 1758 en til vor Tid bevaret, «beklæd italiensk» Trappe, der har afløst de ældre, nu helt forsvundne Opgange til øvre Stokværk — sikkert kun smaa Vindeltrapper af Træ.

I det Ydre havde Admiralsgaarden trods alt ikke lidt værre Medfart end saa mange andre bevarede Købstadshuse. Men i det Indre var der levnet endnu mindre end

Grundplan af Admiralsgaarden**).

sædvanligt. Kun de profilerede Dragere, der gik paa langs gennem Huset midt under Lofterne, og nogle røde Streger paa Loftsbjælkerne var tilbage af oprindeligt Udstyr. — En Dør, som nu sad oppe i Tagetagen, kunde maaske stamme fra Husets første Tid; den havde én stor Fylding samt Laas og svungne Hængsler af Smedejærn. Ellers var selv Skillerummene for største Delen omdannede; der fandtes kun nogle gamle Stolper under Dragerne og et enkelt gam-

*) Med en Indfatning fra 19. Aarhundrede. 1747 var der imod Gaarden en liden Udbygning med en Kuppel, som var beklædt med Sejldug.

**) Østgavlens oprindelige Linjer er skraveret. Skillerum yngre end 1758 samt den yngre Facade mod St. Kongensgade er tegnede med Konturlinjer. Væggen mellem 1 og 3 er omdannet i senere Tid.

melt Murtavl. Værelsernes oprindelige Form kunde ikke fastslaas, men endnu genfandtes Hovedtrækkene af de Rum, som nævnes i Assurancetaxationen fra 1758.

Dengang var det Indre herskabeligt udstyret (se Grundplan). Først nævnes (1) «en stor Stue; som overalt paa Væggene er pannelet; under Loftet gipset; en stor Vindovn med dobbelte Tromler». Dernæst (2—3) «tvende Logementer, som paa Siderne ud til Vinduerne er pannelede overalt; de andre trende Sider af hver Logemente er betrukne med ulden virkede Tapeter; udi den ene Stue er en Kamin med Gips under Loftet, og en dobbelt Vindovn; udi den anden er en ordinær Vindovn paa 4 Messingpiller og dobbelt Tromler; under Loftet pannelet; over Dørene findes 6 Malerier». Dernæst (4) «en stor Sal paa 7 Fag, paa den Side til Vinduerne er pannelet og de trende andre Sider med kostbare, ulden vævede Tapetserier; under Loftet gipset; en stor af Classens Fabrik brændt Kakelovn; pannelet og malet med forgyldte Lister; Gulvet malet; et Skab i Væggen. Der bagved udtil Haven er en Korridor, som paa Væggene og under Loftet er pannelet og malet» (5). Endelig en pannelet og malet Stue (6) med Gibsloft og Bilægger, et Køkken (7) med aaben Skorsten og 2 Konfurer, Gibsloft, Hylder og Reoler paa Væggen, og en Forstue (8) med den italienske Trappe, under hvis Løb der laa et lidet Spisekammer (9). — I «anden Etage» var der Køkken og 8 Logementer, alle pannelede ved Vinduerne, Resten af Væggene med Fodpanel og betrukken med malet Lærred. «Nok en Alkove, og paa hver Side afdelt tvende smaa Kamre til Alkover». I Værelserne fandtes 5 ordinære Vindovne og 3 af Classens Fabrik brændte Ovne. — Ogsaa af disse Herligheder var største Delen borte. Endnu fandtes, foruden Trappen, Kaminen i det første Logemente (Bremersandsten og derover Stuk) og en Tallerkenrække samt flere Vinduer, Døre og Dørkarme, alle med Rocailleprofiler.

I denne Beskrivelse er der meddelt mange uvæsentlige Enkeltheder; men naar Forfatternes Indberetning til Nationalmuseets anden Afdeling er genfortalt saa udførligt, er det sket for at publicere et Exempel paa de Undersøgelser, som Museet i de sidste Aar har ladet udføre, hvergang man erfarede, at en gammel Købstadsbygning skulde nedrives. Enkeltvis synes de maaske lidet interessante; men i Aarenes Løb, naar Arbejdet fortsættes, vil der samles et Materiale, som ellers vilde være tabt for Fremtidens Forskning, og uden hvilket vor Viden om ældre Tiders Borgerboliger vilde blive meget mangelfuld og usikker.

II.

Admiralsgaardens Stilling i dansk Bindingsværks Historie.

Af

Chr. Axel Jensen.

Admiralsgaarden har stor Betydning for Forstaaelsen af danske Bindingsværkskonstruktioners Udvikling. Dens Tømmermester har vel ikke været nogen Kunstner, men dog en dygtig og fremmelig Haandværker, der vidste god Besked med sit Fags nyeste tekniske Fremskridt. Det ligger da fristende nær at sammenligne hans Værk baade med ældre, med samtidige og med yngre Bygninger — et Forsøg, der maa forme sig som en kort Skitse af dansk Bindingsværks Udvikling gennem Tiderne. Der bliver herved Lejlighed til at fremhæve nogle hidtil upaaagtede Hovedtræk, mens andre Spørgsmaal, baade løste og uløste, lades ude af Betragtning.

Først fra Middelalderens sidste Aar er der levnet nogle faa Rester af Bygninger, som er, hvad Datiden kaldte «murede mellem Stolper»: en Døroverligger i Køge Kirke-

stræde fra 1527 og en lignende i Ribe Skolegade fra 1529, Snitværket paa Nestveds «Apostelhus» og den mærkelige Gaard paa Søndretorv i Flensborg. Et Hus i Malmø fra 1533, med tidlige Renæssanceformer, er desværre nedrevet for mange Aar siden*).

Spredte og faatallige, som disse Rester er, kan de ikke lære os meget om Bindingsværkets Stilling i Middelalderen. Til Konstruktionernes Udvikling kender vi saa godt som intet. Men skriftlige Kilder viser, at Middelalderens Mennesker holdt Bindingsværket højt i Ære. Morsomst er i denne Henseende et Par Steder i Folkeviserne. I Sangen om Ridder Stigs pragtfulde Bryllup skildres et Fantasislot, hvor Portene er hængt i Sølv og spændt sammen med Roser, hvor Gulvet er strøet med Blomster og Bænkene sat med høviske Møer; ogsaa Væggene og Lofterne er vidunderlige:

Stolperne var af det røde Rav
og Bjælkerne udskaarne i forgyldene Bogstav.

I en anden Vise, som lader den hovmodige, udenlandske Frøken Juttalil klage over det Brudehus, man har bygget til hende paa Københavns Slot, svarer den brave, danske Mand Svend Felding:

Stolperne er alle af Eg,
Tiljen er alle af Bøg.
Det er halvt bedre Brudehus,
end dig sømmer i at ligge.

Helt uomtvistelige Vidnesbyrd er disse Citater ikke; ved at bruge Ordet Stolpe leder de Tanken hen paa Bindingsværk; de kunde dog ogsaa tale om ældre Bygningsformer, rene Trækonstruktioner uden murede Tavl. Tydeligere er mange Dokumenter fra 14.—16. Aarhundrede. Skøder paa Købstadshuse nævner atter og atter Bindings-

*) Mejborg, Gamle danske Hjem, Fig. 44—46, 59, 71.

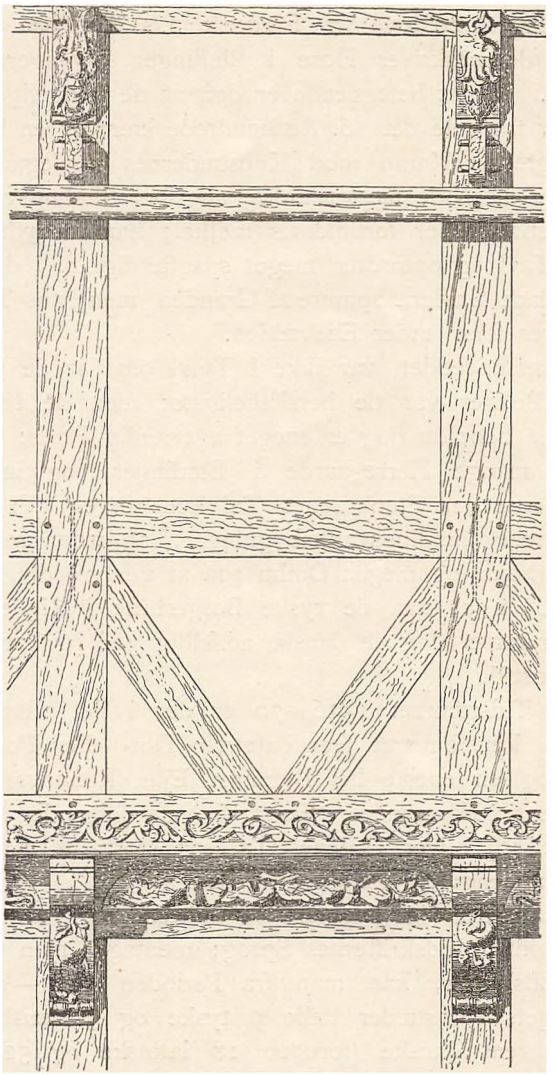
værk; Mageskiftebreve fra Frederik 2.'s Tid paa gamle Herregaarde beskriver Huse i Bindinger hyppigere end Stenhuse. Meget betegnende er det, at de kongelige Forordninger fra hele det 16. Aarhundrede kæmper en hidsig, men frugtesløs Kamp mod Købstædernes Fjælegavle og Straatage, mens de næsten aldrig angriber Bindingsværket. Kun Kristian 2. er forholdsvis radikal; han forbyder lerklinede Tavl og opfordrer meget spagfærdigt til i det ringeste at lade Gavlene opmure af Grunden, men hans Tanker genoptages først under Enevælden.

Renæssancetiden var ikke i Tvivl om, at de grundmurede Boliger var de herskabeligste; men de tømrede Bygninger beholdt dog en meget agtværdig Plads; endnu opførtes mange Herregaarde i Bindinger, og indenfor Købstæderne var Stenhusenes Tal kun ringe. Vi se af de bevarede Bindingsværksbygninger, at man anvendte meget Arbejde og megen Omhu paa at udstyre den smagfuldt. Uden at naa de tyske Borgerhuse i Rigdom og Fantasi rummer dog de danske adskillig god og karakteristisk Kunst*).

Fra Tidsrummet 1536—70 er der i det nuværende Danmark kun bevaret fem daterede Dør- eller Portoverliggere og en eneste hel Bygning, Ejler Rønnovs Gaard paa Odense Nørregade. Først fra de følgende Aartier (1570—1650) bliver Husenes Tal saa stort, at man kan give en almengyldig Skildring af dem.

De allerfleste er huggede og snittede her i Danmark. Derom vidner Indskrifternes Sprog; medtager man de faa ældre Indskrifter, kan man fra Perioden 1527—1650 i Kongerigets Købstæder tælle 9 tyske og 3 dansk-tyske mod 71 rent danske (foruden 18 latinske og 32 uden

*) Hvad der i det følgende siges, gælder især Kongerigets Købstæder; hvad Forf. har haft Lejlighed til at se paa Herregaarde, stemmer fuldtud med de fremsatte Iagttagelser.

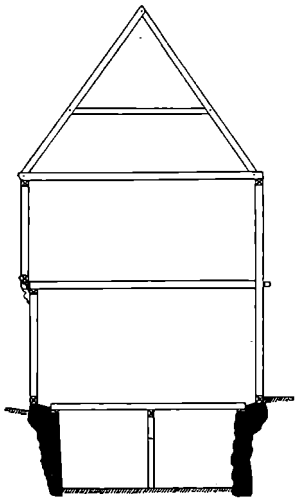

Fra en Bindingsværks Facade i Helsingør.

Denne Detailtegning fra Huset i Sankt Annægade 19, bygget c. 1640, er gengivet efter en Tegning af Poul F. Holsøe (Blade, udgivne af Foreningen af $^{9}/_{12}$ 1892). — a Rem. b Knægt. c Bjælkehoved. d Stolpe. e Løsholt. f Skraastiver. g Overgangsfod. h Bjælkehoved og Mellemstykke.

Sprogformer, men ofte med gode danske Navne). Stilformerne peger i samme Retning. I Køge og Ribe har Snitværket den samme ejendommelige Karakter som de hjemmelavede Snedkerarbejder i Omegnens Kirker. Barokstilens vilde Øreflipslyngninger optræder næsten kun paa Sjælland, hvis Kirker rummer denne Stils bedste Frembringelser; paa Fyn og i Jylland, hvor Snedkere og Billedskærere ikke ret tilegnede sig den nye Smag, findes kun et Par barokke Facader. Ogsaa det egentlige Tømmerarbejde er forskelligt i de forskellige Byer eller Bygrupper; men visse Hovedtræk er dog Fælleseje. I Modsætning til de høje, smalle Gavlhuse, der er typiske for de fleste af Nordtysklands Stæder, strækker de danske Købstadsbygninger sig næsten altid i Bredden; de er sjældent over to og aldrig mer end tre Stokværk høje. Tømmerskelettet er af Eg, mod Gaden udmuret med brændte Sten, mod Gaarden ofte med lerklinede Tavl. Facaden er knægtbygget og bestemte Dele af dens Træværk smykket med Udskæringer: først og fremmest Knægtene, der forbinder det nedre Stokværks Stolper med de fremspringende Bjælkehoveder, dernæst ogsaa Mellemstykker, Overgangsfod, Skraastivere o. s. v. Datiden har selv selv set, at Knægtene bidrog til at gøre Forsiderne livlige og maleriske; man anbragte dem baade under Tagskæg og paa Gavle, hvor de kun kunde tjene til Pynt. Men man har sikkert ogsaa mærket, at det var en besværlig og kostbar Bygningsmaade. Det viser de samme Købstadshuses Gaardsider, som man ikke har ønsket at udstyre saa fint. Her har man yderst sjældent brugt udvendige Knægte, men i Stedet gjort Stolperne saa lange, at de kunde naa gennem begge Stokværk; de blev saaledes vældige, 16—21 Fod (5—6,5 Meter) høje Tømmerstokke, hvortil man kunde fastgøre Bjælkehovederne med Kam og og Nagler. (Se Gennemsnittet af Huset i Helsingør, Sankt Annægade 17, Side 212). Men ogsaa denne Bygningsmaade havde sine Vanskeligheder, og de maatte øges, efterhaanden

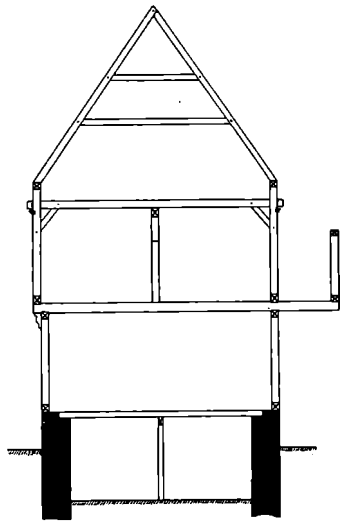
som Skovene forhuggedes, og det stedse blev sværere at skaffe stort og godt Tømmer. Det var da ganske naturligt, at man ca. 1600 begyndte at anvende den langt simplere Konstruktion, som vi kender fra Admiralsgaardens Bagside (se Billedet Side 204); den frembød de Fordele, at man kunde nøjes med korte Stolper, og at man kunde undvære Knægte og Fremspring. Paa den anden Side vandt man ogsaa, at man nu var i Stand til at gøre Fremspringet meget stort og lade Bjælkehovederne bære en Svale (se Billedet S. 213), en hængende Udbygning, som skærmede Friluftstrapper op til øvre Stokværk mod Regn og Sne, og som dannede en bekvem Forbindelse mellem Værelserne deroppe uden at frarøve dem nogen Plads. Svaler havde man kendt tidligere; de nævnes atter og atter i Folkeviserne, hvor Talen sikkert er om Træhuse. Men naar man i malende Farver har skildret dem som et næsten uundgaaeligt Tilbehør til det 16. Aarhundredes Købstadsbygninger, er man paa Vildspor. Paa grundmurede Huse kan Karnapper og Svaler have floreret; Bindingsværkets Udbygninger, Bislag over Dørene, Trapper, Boder og Udskud, holdt sig til Jorden. De rigest smykkede Facader fra Frederik 2.'s og Kristian 4.'s Tid viser ved deres Snitværk, at de aldrig har haft Karnapper. Og Bagsidernes lange Stolper vanskeliggjorde i allerhøjeste Grad Anbringelsen af Svaler ud til Gaarden. Saa underligt det lyder, er da Karnapper, som findes i stort Tal fra 18. Aarhun-

Snit af et Bindingsværkshus. (Helsingør, Skt. Annægade 17, bygget ca. 1640).

drede, og hængende Svaler her i Danmark knyttede til Bindingsværkets begyndende Forfald.

En eneste By afviger fra den almindelige Regel, at man i det 16. Aarhundrede brugte lange Stolper til Bagsiderne. Det er Aarhus, hvor der endnu findes Bagsider af den nye Konstruktion med bevarede Svaler fra 1593 og 1597. 25 Aar senere fulgte Nabobyen Randers efter. I Aalborg derimod byggedes, vistnok saa sent som 1636, et tre Stok højt Hus, hvis Stolper naar fra Fod til Tag. Paa Øerne vovede man sig i lang Tid kun til enkelte Forsøg*), og først i Aarene omkring 1640 trængte den nye Bygningsmaade sejrende frem. Paa et vigtigt Punkt svigter dog vor Viden; desværre er Københavns Bindingsværkshuse, ældre end 1650, alle nedrevne; kendte vi Hovedstadens Bygningsskik, kunde vi sikkert vinde langt bedre Forstaaelse af Udviklingens Gang.

Snit af et Bindingsværkshus med Svale. (Nestved. Hans Hornemans Gaard, bygget 1668).

I Kristian 4.'s Tid voxede København nemlig frem til at blive rig og stor som ingen anden af Landets Byer. Paa alle Omraader gik den i Spidsen. Det kan da ikke undre os, at en københavnsk Mester har tømret den ældste

*) Bindingsværks Sidelængen i Oluf Bagers mødrene Gaard paa Odense Nørregade, hvor det øverste af de tre Stokværk er bygget efter den nye Skik, men uden Svale. Det grundmurede Forhus er fra 1586. — Anders Hansens Gaard i Nyborg (1614), hvor Forsiden er Grundmur, men Bagsiden Bindingsværk med Svale.

bevarede Facade uden Knægte, Admiralsgaarden udenfor Østerport. Her har man for første Gang overført den yngre Konstruktion fra Gaarden til Gaden, uden dog at gøre Skridtet fuldtud. Man har bortkastet Knægtene og erstattet Snitværket med simple Profiler; men den øverste Etages Fremspring har man beholdt, maaske af Skønhedshensyn, maaske, fordi man ved at belaste de udkragende Bjælkehoveder mente at kunne give Loftsbjælkerne Stivhed. Admiralsgaarden var ikke alene det ældste, men ogsaa det anseligste og rigeste Exempel paa denne Overgangsform. Den manglede blot Svale, som fandtes paa adskillige af de beslægtede københavnske Bygninger.

Kun faa af disse staar endnu, dækkede under Cementpuds eller skjulte i Baggaarde, f. ex. Hjørnet af Gotersgade og Regnegade (med velbevaret Svale), Hjørnet af Vestervoldgade og Ny-Vestergade (bygget mellem 1668 og 1689) samt Pilestræde 10. De fleste og bedste er nedrevne: Bryggergaarden paa Kristianshavns Torv (yngre end 1642 og ældre end 1675)*), den Collinske Gaard med Facade til St. Strandstræde, vistnok ældre end 1659, da der i et af dens Tavl fandtes indmuret de Rebolledos Vaaben**). Der kan nævnes endnu flere; her skal sluttes med den yngste og tarveligste, Gaardlængen i Skippernes Lavshus fra 1691 (nu Lille Kongensgade 33), hvor Etagefremspringet næsten helt er forsvundet***).

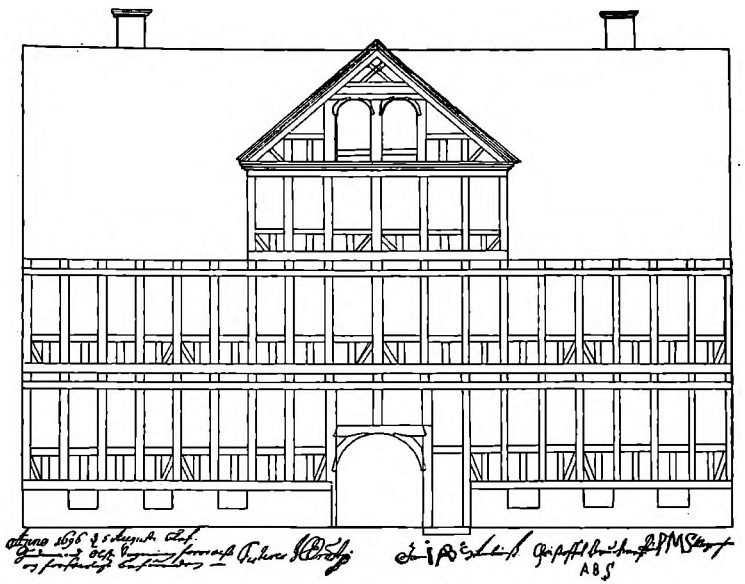
I København naaede Konstruktionerne henimod Aar 1700 det sidste Udviklingstrin; Etagernes Fremspring forsvandt fuldstændigt — og dermed enhver Udsmykning af Tømmerværket. I sidste Halvdel af 17. Aarhundrede foregik der ogsaa Omdannelser i andre Bygningsled. Tømmer-

*) Dens smukke Lofter findes paa Nationalmuseet, men paa Grund af de sørgelige Pladsforhold kan de ikke udstilles.

**) E. Gigas, Bernardino de Rebolledo, spansk Gesandt i København 1648—59, S. 345 f.

***) Mejborg, Gamle danske Hjem, Fig. 77.

værket blev spinklere, Fyrretræ begyndte at fortrænge Egetræ, og Fyldetømmerets Karakter ændredes; men at paavise dets skiftende Former vilde her føre for vidt; det maa være nok at nævne det ældste kendte Exempel paa den sidste Facadetype, en Tegning, der udførtes som Mesterprøve i Københavns Tømmerlav 1696*). I al sin respek-

Gudmand Olsens Tegning ved hans Mesterprøve i Københavns Tømmerlav 1696.

table Nøgternhed betegner den en Tilbagegang, som ikke alene skyldes Kongernes Forordninger**). Alle Bindings-

*) C. Nyrop, Københavns Tømmerlavs Historie S. 96.

**) Dog har Kristian 5's ofte citerede Forordning af 1683 i København afskaffet «de Karnapper og Udvinduer, som vanhelder Husenes Sirlighed og ofte er Naboerne til prædjudits». Paragraffens Slutning falder godt i Traad med hele Udviklingen og bør næppe tillægges større Betydning: «Og skal ellers herefter i nye Huses Bygninger iagttages, at øverste Loft eller Stok ikke videre udbygges, end Grunden ligger».

værkets tidligere Virkemidler er her opgivet; Husets morsomste Parti, Kvisten med den trekantede Gavlspids, har hentet sit Forbillede fra Samtidens grundmurede Bygninger. — Ellers er Facaden lige op og ned, uden Fremspring og uden Dekoration.

Endnu havde Bindingsværket dog ikke helt tabt sin Livskraft; men dets Existens beroede kun paa dets Billighed. Trods alle kongelige Forbud og Lokkemidler nøjedes Københavnerne ofte, selv efter den store Brand 1728, med at bygge Facaderne af Grundmur; til Gaardsiderne brugte man det tarvelige Fyrretræ, og i de simplere Kvarterer opførtes brandfarlige Svaler i snævre og skumle Gaarde. Først efter 1795 og 1807 skete der en Forandring heri.

Trægt og sent fulgte Provinsbyerne efter Hovedstaden. Gennem hele det 18. Aarhundrede byggede man i Randers Huse med Knægte; men her som andre Steder blev Knægtene mindre og mindre, eller de tabte al konstruktiv Betydning, som paa Hans Hornemans Gaard i Næstved (1668)*), hvor de kun var fastsømmede til Stolperne med et Par Jernnagler og ved Nedrivningen 1898 sad saa løst, at de faldt for de letteste Hammerslag. Andre Steder opgav man Knægtene, men beholdt de udskaarne Ornamenter; af denne Type har et Par Sidelænger i Helsingørs Stengade og en Gaard i Holbæk (1660) smukt Snitværk i vild Barokstil; lige saa rig er endnu Claus Cortsens Gaard fra 1718 paa Søndergade i Horsens, den eneste danske Bindingsværksbygning med bevaret Taarn og Spir**).

I de fleste Købstæder sejrede dog ved Aar 1700 Hovedstadens Bygningsskik. Med simple Profiler nøjes «Zar Peters Hus» i Nykøbing paa Falster (yngre end 1682), der ogsaa i andre Henseender minder meget om Admiralsgaarden, og efter den hele Rækker af Facader

*) Mejborg, Gamle danske Hjem, Fig. 54.

**) Mejborg, Gamle danske Hjem. Fig. 76.

i Svendborg og Aarhus. Ved Aar 1800 var den bedste Udsmykning et løst paasat Profilbrædt, der som et skjulende Dække lagde sig over Bjælkehovederne. Men i de fleste Tilfælde manglede ogsaa det. Samtidigt opgav man helt, 100 Aar efter Hovedstaden, at skære Indskrifter over Port og Dør. Facaderne stod glatte og nøgne; Udviklingens Linje var løbet ud.

Aarsagerne til den gradvise Tilbagegang efter 1650 ligger vel delvis i Konstruktionernes Omformning, men endnu mere har sikkert den frygtelige Armod, som i den sidste Del af det 17. Aarhundrede herskede i Danmark, tvunget Borgerne til kun at bygge smaat og lidt. Tæller man Købstædernes bevarede, daterede Bindingsværkshuse fra 1650—1750, vil man finde, at der for hvert Aarti gennemsnitlig kun kendes halvt saa mange som fra Frederik 2.'s og Kristian 4.'s Tid (6 mod 12). Grundtaxter og Beskrivelser vidner allevegne om Fattigdom og Forfald. Og efter at Bindingsværket havde mistet sine gamle Prydelser, uden at der blev dannet nye, fik det ingen Genoprejsning, da Købstæderne i Løbet af det 18. Aarhundrede atter begyndte at gaa frem. For de skiftende, udenlandske Stilarter passede det ikke; alle de, som vilde bygge baade smukt og moderne, lod deres Huse rejse af Grundmur.

Saaledes er Bindingsværket fra Middelalderen indtil vore Dage Skridt for Skridt trængt tilbage. Kun i Konstruktionernes Nemhed har det vundet; ellers har det stadig tabt, i Anseelse, i kunstnerisk Værdi og til sidst i Udbredelse. I Nutiden er det begrænset til Smaakøbstæderne og Bøndergaardene; men ogsaa disse Omraader er det ved at miste. Moderne Arkitekter kan kun en sjælden Gang bruge det til interimistiske Bygninger og til smaa Villaer. Vi se nu, at de gamle Bindingsværksbygninger, de smukke lige saa vel som de grimme, maa falde for vor raskbyggende Tids Krav; der gaar ikke et Aar, uden at der nedrives

flere*). Gennem Beskrivelser eller sparsomme Rester har vi Oplysninger om c. 60 nedrevne, daterede Bindingsværks Borgerhuse fra Tiden 1500—1650; kun halvt saa mange staa endnu i nogenlunde bevaret Stand. Alt i alt, naar ogsaa de udaterede medregnes, kan man anslaa Tallet paa de bevarede, over 250 Aar gamle Facader i Kongerigets Købstæder til omtrent 125.

Bedre end mange store Ord viser disse smaa Tal, at der kræves en energisk og hurtig Indgriben, om det skal lykkes at frelse enkelte af de mest karakteriske Bindingsværksbygninger.

Admiralsgaarden hørte til de mange, som maa falde, fordi deres Bevarelse vilde kræve altfor store Ofre. Men paa Grundlag af Nationalmuseets Undersøgelse har det været muligt at bestemme dens Plads i Udviklingen og vise, at dens Bygningsformer indleder et nyt Afsnit i Bindingskonstruktionernes Historie.

---

*) De Side 210 og 212—3 afbildede Bygninger er alle nedrevne i de sidste Aar. — Paa Billedet Side 213 er ved en Fejltagelse Jordlinien under Svalen lagt i samme Højde som Gadelinien, medens Gaardens Plan i Virkeligheden laa højere, helt oppe ved Fodbjælken.